

Foredrag i Oslo Militære Samfund, 7. mars 2005

DE LANDMILITÆRE FORBEREDELSENE I 1905

Ved
Oberst I Vigar Aabrek

Innledning

Den landmilitære medvirkning til unionsoppløsningen i 1905 vil jeg behandle i tre faser: grunnlaget, forberedelsene og gjennomføringen. Alle fasene ledet av offiserer som har satt spor etter seg i historien. Grunnlaget ble lagt av oberstløytnant Anton Hjorth, forberedelsene ble gjort av oberst Georg Stang, og gjennomføringen stod generallmajor Wilhelm Olsson for.

Unionen med Sverige i 1814 resulterte ikke i noen parallell utvikling av de to lands armeer. Norge valgte sin egen kurs, og gikk i 1817 bort fra den gamle regimentsordningen til fordel for en inndeling i korps. Heller ikke vernepliktsordningen var lik, og mens Norge innførte alminnelig verneplikt i 1854 (unntatt i Nord-Norge), ble verneplikten i Sverige først fullstendig innført i 1901.

Det landforsvaret som stod bak Stortinget og Regjeringen under oppløsningen av unionen med Sverige i 1905 var basert på Hærordningen av 1887 med senere justeringer. Det lå imidlertid mange års politisk og faglig strid bak Stortings Proposisjon No. 33. 1887 "Angaaende Organisation af den norske Armé".

Hærordningen av 1887

Armédepartementet fremmet i 1879 forslag til ny lov om verneplikt, utskrivning og Arméens organisasjon. Forslaget ble behandlet av Militærkomiteen sammen med et eget forslag utarbeidet av opposisjonslederen for Venstre, stortingsrepresentant Johan Sverdrup, og oberstløytnant Anton David Svendsen Hjorth. Hjorth var en av Sverdrups nære medarbeidere i forsvarssaker.

Departementet satset i sitt forslag sterkt på linjeårsklassene i forhold til landvernårsklassene, og departementet fant ikke behov for organisering av landstormårsklassene. Bakgrunnen for departementets vektlegging av linjeårsklassene var at det bare var linjen som kunne brukes utenfor landets grenser. Sverdrup/Hjorths forslag la på den andre siden vekt på en utnyttelse også av oppbudene landvernet og landstormen. Venstremennene Sverdrup og Hjorth stod for den nasjonale linje hvor det norske forsvaret i første rekke skulle forsvare norsk jord. Stortinget gikk i 1885 inn for Sverdrup/Hjorths forslag.

Lov om verneplikt og utskrivning av 16 juni 1885 fastsatte bla. dette:

- Tre oppbud: Linjen, Landvernet og Landstormen
  - Linjetroppene til forsvar av landets interesser hvor som helst.
  - Landvernet som linjen, men bare innen landets grenser.
  - Landstormen til lokalforsvar, men også til støtte for linjen og landvernet.
- Arméens organisasjon var da ikke tatt med i loven.

19 august 1885 ble det oppnevnt en kongelig kommisjon som skulle utrede og komme med forslag til ny organisasjon av Hæren, og da Forsvarsdepartementet i 1887, ved statsminister Johan Sverdrup som sjef for departementet, fremmet Stortingsproposisjonen *Angående Organisation af den norske Armé*, var det i tråd med det tidligere forslag fra Sverdrup og Hjorth. Forslaget, som ble vedtatt, ga Hæren en mobiliserbar styrke på ca 2 000 offiserer, ca 3 400 underoffiserer og ca 57 000 korporaler og menige. Hærordningen av 5 juli 1887 blir ofte kalt den Sverdrup Hjorthske Hærordning.

Infanteriet var organisert i fem infanteribrigader samt H.M.K. Norske Garde. 1ste Akershusiske Infanteribrigade i Fredrikshald, 2den Akershusiske Infanteribrigade i Kristiania, 3die Kristiansandske Infanteribrigade i Kristiansand, 4de Bergenhusiske Infanteribrigade i Bergen og 5te Trondhjemske Infanteribrigade i Trondheim. Hver Infanteribrigade satte opp fire korps, og hvert korps hadde en linjebataljon, en landvernsbataljon og en landstormbataljon.

Kavaleriet var organisert i Akershus kavalerikorps i Kristiania, Oplandske kavalerikorps på Hamar og Trondhjemske kavalerikorps i Levanger. Korpsene i Kristiania og på Hamar var satt opp med tre eskadroner i hvert oppbud, mens korpset i Trøndelag bare hadde to i hvert oppbud.

Artilleribrigaden bestod av Feltartilleriet, Festningsartilleriet og Bergartilleriet. Feltartilleriet var organisert i tre Artillerikorps med standkvarter Kristiania, Fredrikstad og Trondheim.

Hvert feltartillerikorps var satt opp med tre bataljoner, en linje-, en landverns- og en landstormbataljon.

I 1899 ble Festningsartilleriet organisert som eget våpen og i 1903 ble 6. Festningsbataljon opprettet. Personellet i denne bataljonen skulle bemanne landfestningene Fredriksten med Veden og Hjelmkollen, Ørje befestninger, Urskog fort og Vardåsen og Gullebekkåsen forter under Kongsvinger festning.

Ingeniørvåpenet var organisert i Ingeniørkorpset med standkvarter i Kristiania. Ingeniørkorpset bestod av en linje- en landverns- og en landstormbataljon.

Alminnelig verneplikt ble innført i Nord-Norge 1897 og landforsvaret var i 1905 organisert i Tromsø stifts forsvar med Nordland krets bataljon og Tromsø krets bataljon.

Georg Stangs utbygging av Forsvaret

Oberst Georg Stangs navn står sentralt i utviklingen frem mot unionsoppløsningen, og han er den eneste av Forsvarets menn som i den generelle historie har fått en plass knyttet til begivenhetene.

Grunnlaget for Georg Stangs styrking av Forsvaret var Befestningskomiteen av 1899 hvor han var medlem.

Georg Stang var på denne tiden kommandant på Agdenes, men etterfulgte i 1900 generalmajor Peter Theodor Holst som forsvarsminister i Steens regjering.

I januar 1901 leverte befestningskomiteen første avsnitt av sin innstilling under overskriften *"Forslag til strategiske forsvarsfronter til dekning av Kristiania med tilhørende distrikter og disse fronters fortifikatoriske forsterkninger m.v."*

Komiteen pekte på at gjeldende planer var basert på direkte forsvar av selve hovedstaden, og at store områder sydenfor på begge sider av Kristianiafjorden lå åpent, med bare mindre befestninger ved de viktigste overgangene over Glomma. Dette, sa komiteen, var ikke tilstrekkelig.

Komiteen sier bl.a:

"Muligheden af et angreb paa Norge endog forud for et angreb paa Sverige er ikke længere udelukket, og tør det være overmaade vanskeligt at forudsige noget om, hvorvidt et saadant angreb kun kan blive at betegne som sekundært".

Med dette legger komiteen til rette for en forsvarsplan som uten å si det i klartekst, er rettet mot et angrep fra Sverige.

Befestningskomiteens anbefalinger lå til grunn da Georg Stang som forsvarsminister i april 1901 la frem St. prp. nr. 91 *Angaaende ekstraordinære bevilgninger til forsvarsvæsenet*.

At Forsvarsdepartementet bare tre måneder etter at befestningskomiteen hadde avgitt 1. avsnitt av sin innstilling kunne fremlegge et endelig og detaljert forslag til styrking av festningene og nytt materiell til feltartilleriet, begrunnet Stang slik:

" - - i det nemlig departementets nuværende chef selv har været medlem af komiteen og saaledes i alle dele henholder sig til dennes forslag og omkostningsoverslag."

Mindretallet i Stortinget, med stortingsmann, generalkrigskommisær Bratlie i spissen, og med støtte fra Kommanderende General, stilte seg skeptisk til satsingen på de fremskutte landfestningene. De ville prioritere det mobile forsvaret i tilknytning til Glommalinjen, og legge større vekt på forsvaret vest Oslofjorden.

Georg Stang la i sin vurdering av Glommalinjen vekt på at det var det forholdsvis smale belte av kuppert, skogvokst, myrlendt og delvis ufremkommelig terreng langs grensen mot Sverige øst for Glomma, støttet til fremskutte festninger, som egnet seg best for forsvar. Han mente Glomma var tillagt en for stor betydning som naturlig hinder.

Glommalinjen med sin lengde på 280 km fra Fredrikstad til Elverum var ikke mulig å forsvare effektivt med den mobile styrken som stod til rådighet. Glomma kunne krysses både til hest og på flåter, og elven er islagt flere måneder i året.

Han understreket likevel Glommas betydning for forsvaret, og anla en rekke batteristillinger langs Glomma.

De fleste av disse stillingene kan finnes den dag i dag, mer eller mindre vedlikeholdt. Den fullstendige "Glomma linjen" ble imidlertid først utbygget etter 1907 og var operativ frem til 1930 årene.

Kommandostrukturen

Da den politiske utviklingen i 1905 førte til at Christian Michelsen overtok som statsminister i mars, hentet han inn generalmajor Wilhelm Olsson, som da var Generalinspektør for Festningsartilleriet, til stillingen som forsvarsminister. I egenskap av forsvarsminister er Olsson den mest betydningsfulle offiser under konflikten i 1905. Den nye kommandostrukturen av 1899 hadde utvidet Forsvarsministerens ansvarsområde på bekostning av Kommanderende general.

Generalstaben ble integrert i Forsvarsdepartementet, og Generalstaben som sådan skulle betjene både Kommanderende general og Forsvarsministeren.

Nyordningen innebar at Kommanderende general, som ikke var del av departementet, var sjef for Arméstyrelsen som sammen med resten av Generalstaben under Generalstabssjefen var en felles stab for Armeen og Forsvarsdepartementet. Kommanderende general med Arméstyrelsen skulle lede Armeen ved mobilisering og krig.

Landforsvaret 7. juni 1905

Allerede fra Olssøns overtakelse av Forsvarsdepartementet i 1905 ble det satt i verk enkelte landmilitære tiltak.

På forsyningssiden hadde Forsvarsdepartementet allerede 30 mars gitt ordre om iverksettelse av ekstraordinære anskaffelser av geværpatroner og kanonammunisjon, bl.a. skulle det fortst mulig produseres 8 millioner geværpatroner. Generalintendanten la opp reservebeholdninger på Fredriksten, Ørje, Urskog og Kongsvinger. Bekledning og utrustning ble supplert med innkjøp for nesten en halv million kroner. I erkjennelse av at beholdningen av uniformer til landstormen, spesielt i Tromsø stift, var meget begrenset, ble det produsert "landstorms- merker" til å bære rundt armen. Det ble inngått underhåndsavtaler med sivile firma om å øke sin beholdning av apotekervare som reserve for Forsvaret, og gjenkjenningsmerker ble preget. Forberedelser til opptrykking av kart hadde startet med en betenkning fra generalstaben 13 april 1905. Det ble videre skaffet et stort antall kopier av aktuelle blader av den svenske generalstabs kart over Sverige. For å hindre at svenskene skaffet seg norske kart ble det også bestemt at mistenkelige bestillinger av norske kart skulle innrapporteres.

Det landmilitære forsvar var 7. juni allerede ivaretatt gjennom det normale, og tidligere planlagte, øvingsmønsteret. I infanteribrigadene hadde korpene sine rekruttskoler i gang. Rekruttkompaniene hadde møtt til tjeneste i begynnelsen av mai, og skulle i slutten av juni videreføres i bataljonssamlinger for korpens bataljoner. Dette utgjorde på landsbasis 34 bataljoner, hvorav 21 var linjebataljoner, 11 var landvernsbataljoner og 2 var krets bataljoner. Ved disse bataljonene var riktignok bare årsklassene som skulle øves kalt inn, men avdelingene ville være en kader som raskt kunne fylles opp til ca 28 000 mann. I tillegg kom avdelinger fra kavaleriet, artilleriet og ingeniørvåpenet som skulle inn på sine årlige samlinger noe senere. Det var følgelig en landmilitær kapasitet under oppbygging uten at det var nødvendig å treffe tiltak i form av innkallinger som ville ha tilspisset situasjonen ytterligere. Imidlertid førte situasjonen til at noen av de øvende avdelingene ble omdisponert.

Ved Festningsartilleriet var årets rekruttskoler fremskutt til første halvdel av mai, og 30 mai ble Festningsartilleriets bataljonssamlinger forlenget.

Norske og svenske planer

Den norske forsvarsplanen for et angrep fra Sverige la hovedvekten på en konsentrasjon av landforsvaret i Sør-Norge mellom Kongsvinger og Halden for sikring av Kristiania, og med Trondhjemske kombinerte linjebrigade som operativ enhet i Trøndelag.

Operasjonskonseptet var basert på innstillingen fra Befestningskomiteen av 1899 med et fremskutt forsvar som skulle ta opp striden ved grensen i tilknytning til de viktigste innfallsveiene fra Sverige øst for forsvarslinjen ved Glomma. Det fremskutte forsvaret var knyttet opp i festningsverkene Hjelmkollen, Fredriksten, Ørje, Urskog og Kongsvinger med Vardeåsen og Gullebekkåsen forter.

Glommalinjen gikk langs vestsiden av Glomma hvor det i årene 1899 -1903 var bygget i alt 11 festningsverk mellom Øyeren og Fredrikstad. Glommalinjen skulle bemannes med batterier fra den i 1902 opprettede Posisjonsartilleribataljonen. Feltartilleriet var i de siste årene modernisert i.h.t. Stangs Stortingsproposisjon fra 1901 med hurtigskytende kanoner, og i tillegg var det anskaffet 26 10,5 cm mobile posisjonskanoner.

Glommalinjen skulle være fastpunkter i samvirke med mobile feltavdelinger.

Til fremskutt grensevakt og dekningsstyrker for festningene skulle det disponeres landstormavdelinger. Armékorpsset, bestående av 1. og 2. Arméfordeling, med til sammen 16 linjebataljoner, utgjorde de mobile feltavdelingene på Østlandet sammen med 1. og 2. Kombinerte landvernsbrigade, hver på 4 landvernsbataljoner. Denne organisasjonen var ajourført så sent som 2. august 1905.

Mobiliseringstiden var planlagt til 7-8 dager, men det var regnet med at avdelingene fra Vestlandet trengte 7 dager ekstra for å være på plass.

Oppmarsjområdene for 3. Kristiansandske linjebrigade og for 4. Bergenske linjebrigade som inngikk i 2. Arméfordeling ved overføring til Østlandet, var i første omgang i.h.t. plan fra oktober 1904 i områdene Asker og Sandvika.

Den Norske planen omfattet ca 30 000 mann i grenseområdene på Østlandet.

I Trøndelag ville Trondhjemske kombinerte linjebrigade og 3. Kombinerte landvernsbrigade sammen med landstormens avdelinger utgjøre ca 10 000 mann. Tromsø stift forsvar ville mobilisert ca 4000 mann felttropper, og den totale norske mobiliseringen ville omfatte ca 67 000 mann.

Svenskene på sin side hadde selvsagt sine planer for en innmarsj i Norge.

Da forholdet mellom Sverige og Norge spisset seg til under Konsulatsakens første fase i 1893, fant den svenske generalstaben å måtte utarbeide en beredskapsplan for

"ett politisk försvarskrig för unionens upprätthållande med vapenmakt, det där måste utföras så som ett strategiskt anfallskrig".

Den svenske planen i 1905 for et felttog mot Norge var basert på Beredskapsplanen av 1893, og hadde deretter vært gjenstand for fortløpende planlegging som blant annet var påvirket av svenskenes nye hærordning i 1901.

To nye forhold satte imidlertid sine preg på planleggingen. Det ene var at alle styrker som tidligere hadde vært gruppert i øst som forsvar mot Russisk aggresjon, nå kunne brukes i vest mot Norge fordi den russiske konflikten med Kina hadde fjernet trusselen fra øst. Det andre var at byggingen av Luleå - Ofotbanen gjorde det nødvendig å avsette styrker til dekning av denne grenseovergangen.

På grunn av forholdet til Tyskland og England, var det viktig at et eventuelt angrep kunne gjennomføres så raskt at stormaktene ikke fikk tid til å gripe inn før det norske forsvaret var nedkjempet, og at felttoget måtte være over før vinteren satte inn.

Armeen, som stod under kommando av høystbefalende general Axel Rappe, var inndelt i:

1. Armé, 2. Armé og Bohusländetasjementet

1. Armé, som var hoveddelen av den svenske styrken med fem arméfordelinger, en kavalerifordeling og tungt artilleri, skulle konsentreres mot Kongsvinger. Av styrken skulle III. Arméfordeling, som var redusert, rykke mot Ørje, mens II. Arméfordeling og Kavalerifordelingen skulle utgjøre reserven.

Bohuslåndetasjementet bestående av 8 bataljoner, 4 skvadroner og 3 batterier, skulle fra operasjonsbasen i Strømstad landsettes på vestsiden av Oslofjorden og angripe flåtebasen i Melsomvik og Horten.

Mot Halden skulle det bare iverksettes mindre bindende og sikrende operasjoner.

Mot Trøndelag skulle 2. Armé, bestående av VI. Arméfordeling og 13. Selvstendige brigade, fra Jämtland og Härjedalen rykke frem mot Trondheim
Hovedstyrken skulle gå over Storlien gjennom Stjørdalen mot Meråker og Trondheim.
13. Brigade skulle rykke frem i terrenget gjennom Tydalen.
En bataljon i Kirunaområdet skulle sikre malmbanen fra Narvik.

Den samlede planlagte svenske angrepsstyrken kan utfra ovenstående beregnes til ca 104 000 mann, fordelt med ca. 75 000 mann til angrep øst Oslofjorden, ca. 9 000 til landsetning vest Oslofjorden, og 20 000 mann til innmarsj i Trøndelag.

Utviklingen etter 7. juni

Allerede 7. juni kalte forsvarsminister, generalmajor Olsson, generalene til møte for å få deres uttrykkelige erklæring om at de støttet regjeringen som etter vedtaket i Stortinget hadde overtatt kongemakten. Spørsmålet ble reist om forståelsen av den eden som de hadde avlagt til Kong Oscar II, men Olsson avskar enhver diskusjon med krav om et ja eller nei. Alle svarte ja, og kl 1630 sendte Kommanderende General 7. juni vedtaket telegrafisk til avdelingene. Dagen etter mottok Forsvarets avdelinger melding fra Forsvarsdepartementet om at alle hadde å forholde seg til vedtaket.
Kommanderende general fulgte 8. juni opp med ordre om at det nye krigsflagget skulle heises 9. juni kl 1000, og direktiver om hvorledes ombyttet skulle skje.

Det ble holdt flere statsrådskonferanser om svenske militære disposisjoner som var meldt inn fra forskjellige kilder. Regjeringen var særlig på vakt etter opplysninger som kunne tyde på at svenskene mobiliserte.

Om kvelden 27 juni fikk Smaalenene korps ordre om straks å sende tre kompanier av linjebataljonen til Halden og ett kompani til Ørje. Korpset hadde bataljonssamling i Fredrikstad. Det var nå kommet meldinger om svenske troppeforflyttinger mot grensen. På noen timer ble bataljonen gjort stridsklar og avmarsjerte med tog.
Samme dag ble linjebataljonen av Hedemarken korps, som hadde bataljonssamling på Gardermoen, flyttet til Kongsvinger. Bataljonen satte ut posteringer og feltvakter mot grensen, og alle viktige broer var bevoktet.

Linjebataljonen av Smaalenenes korps ble avløst av Jegerkorpsets landvernsbataljon, og linjebataljonen av Hedemarkens korps ble avløst av Jegerkorpsets linjebataljon 25. juli. Jegerkorpset ble senere værende på grensevakt til demobiliseringen.

I Trøndelag hadde linjebataljonen av Indherred korps bataljonssamling på Steinkjærsanden. 27. juni fikk bataljonen dette oppdraget:

"Indherred linjebataljon afgaar snarest mulig med nåværende exerserstyrke til Værnes hvor øvelse drives. Bevoktning udstilles ved broerne i Stjørdalen efter distriktskommandosjefens nærmere bestemmelse. Full feltutrustning og skarp ammunisjon medtages. Melding om fremkomst møtesees"

Dette oppdraget gikk senere på omgang mellom Trondhjemske linjebataljon, Nordmøre linjebataljon og Trondhjemske landvernsbataljon.

27. juni fikk også Tromsø stifts underoffiserskole i Harstad ordre om overføring til Narvik for sikring av Ofotbanen.

Kommanderende general henvendte seg 28. juni til samtlige avisredaksjoner med oppfordring til ikke å skrive om militære anliggender uten først å ha kontaktet militære myndigheter.

8. juli ga Kommanderende General ordre om at pågående bataljonsøvelser skulle forlenges.

Ved alle avdelinger ble mobiliseringsplanene gjennomgått. Sammendraging- og overføringstransporter ble justert.

Utviklingen frem mot slutten av juli var ikke dramatisk, og 29 juli ble de forlengete øvelsene beordret avsluttet. Kommanderende general ga imidlertid ordre om at det skulle opprettholdes vakt ved depoter, og frem til 12. oktober hadde alle avdelinger på rulleringsbasis mindre ekstraordinære vaktstyrker inne.

Mot slutten av august steg imidlertid spenningen. Tromsø krets bataljon fikk ved den programerte bataljonsøvelsens slutt 18 august ordre om å fortsette øvelsen inntil videre.

I Sverige økte motstanden mot oppløsning, men forhandlinger kom i gang i Karlstad 31 august. Samme dag ble Trondhjemske linjebataljon kaldt inn til ekstraordinær øvelse med fremmøte på Værnes, og Jegerkorpset ble forsterket med ekstra innkallinger.

Dagen før hadde svenskene innkalt 50 000 mann til ordinære repetisjonsøvelser.

1 september fikk Feltartilleri korpset, som snart skulle avslutte sine øvelser, ordre om at bataljonene av 1. og 2. Korps skulle holde tilbake hvert sitt fullt oppsatte feltartilleribatteri på henholdsvis Gardermoen og i Fredrikstad, mens resten av linjebataljonene skulle dimiteres når repetisjonsøvelsen var slutt.

Forhandlingene i Karlstad gikk tregt, og 7 september ble forhandlingene utsatt til 13 september. Dette ble tolket som om det gikk mot brudd, og svenskene flyttet tropper mot grensen.

3. Kristiansandske infanteribrigade fikk 8 september ordre om å flytte store deler av korpsets depoter til Drammen. Dette ble gjennomført. Tilsvarende planer om å flytte depotene til 4. Bergenske infanteribrigade ble ikke gjennomført.

Ved Kavaleribrigaden ble 9. september pågående øvelser for linjekorpset forlenget, og mitraljøseavdelinger satt på feltfot.

Allerede fra Stortingets behandling av Befestningskomiteens innstilling og forsvarsminister Stangs proposisjon i 1901, var det strid om hvor stor vekt det skulle legges på det fremskutte forsvaret øst for Glomma. De militære autoriteter var fremdeles i 1905 uenige om dette. Så stor var uenigheten at regjeringen søndag 10. september innkalte Kommanderende General Ole Hansen, generalstabssjefen Hakon Hansen, Generalinspektøren for Ingeniørvåpenet Johan M. Boyesen, Brigadesjef Holtermann og sjefen for Festningsartilleriet Georg Stang til oppklarende møte. De fagmilitære delte seg i to klart forskjellige syn. Kommanderende General fremholdt at festningene var svake, og at det var farlig å legge tyngden av forsvaret til den fremskutte linjen. En slik disponering ville resultere i at Glommalinjen var svakt bemannet uten reserver, hvilket ville være skjevnesvangert ved et svensk gjennombrudd. Boyesen og Holtermann støttet Kommanderende General, og Forsvarsministeren delte også dette synet. Generalstabssjefen og oberst Stang fremholdt på den andre side at festningene var av stor betydning for sikring av vår

mobilisering og som ledd i forsvarslinjen øst for Glomma. Å oppgi den var det samme som å oppgi forsvaret av landet øst for Glomma. *Til dels skarp meningsutveksling mellom Stang og Kommanderende General.*

Situasjonen ble på grunn av de brutte forhandlingene så spent at regjeringen 13 september ga ordre om delvis mobilisering.

Den delvise mobiliseringen 13. september omfattet:

1. Akershusiske infanteribrigade mobiliserte Smaalenenes landstormbataljon, Hedemarken landstormbataljon, Østerdalens landstormbataljon og Gudbrandsdalen landstormbataljon.
2. Akershusiske infanteribrigade mobiliserte Valdres linjebataljon og Hallingdal linjebataljon. Valdres linjebataljon var planlagt overført til Fetsund området. Dette ble imidlertid ikke gjennomført, og bataljonen ble værende på Helgelandsmoen. Hallingdals linjebataljon var tenkt sendt til Kongsvinger, men grunnet avtalen under Karlstadforhandlingene om ikke å sende flere tropper til grensen, ble også den liggende på Helgelandsmoen ved Hønefoss.
3. Kristiansandske infanteribrigade mobiliserte Telemarkens linjebataljon. Transporten gikk sjøveien fra Skien til Moss, og den 30. september videre til Halden.
5. Trondhjemske infanteribrigade mobiliserte Indherred landstormbataljon og Trondhjemske landstormbataljon.

Kavaleribrigaden hadde som nevnt sine linjekorps inne til korpssamlinger.

Disse ble brakt opp til full styrke.

Kavaleribrigaden mobiliserte også Akershus landstormkavalerikorps, Oplandske landstormkavalerikorps og Trondhjemske landstormkavalerikorps.

Posisjonsartilleribataljonen mobiliserte ca 550 mann til batteristillingene ved Glomma, og festningsartilleriet mobiliserte bortimot full styrke til kyst og landfestningene.

Ingeniørvåpenet mobiliserte og fordelte Ingeniørkorpsets landstorms bataljon.

Svensk utvikling

I henhold til de svenske planene for årets militære øvelser skulle avdelingene gjennomføre sin rekrutt opplæring i tidsrommet april - august, og repetisjonsøvelsene i september.

Det var således bare rekrutter i begynnelsen av sin opplæring som var inne til tjeneste da Norge ved 7. juni vedtaket erklærte sin uavhengighet fra Sverige.

På grunn av den spente og usikre situasjonen startet svenskene allerede 10. juni gjennomgang og justering av sine planer for oppmarsjen mot Norge, og 23 juni ble planene mangfoldiggjort. Samme dag ble det fremmet forslag om høyning av beredskapen ved sikring av fremføringsveiene mot grensen, og 17 juli ble satt som tidligste tidspunkt for 1. mobiliseringsdag.

Til sammen ble ca 1200 mann, alle rekrutter, plassert i bevoktningsoppdrag i denne perioden. Alle oppdragene var rent defensive, og en første beskyttelse av planlagte oppmarsjveier.

5 juli ble oppmarsjplanene mot grensen prøvet av representanter fra jernbanen. Dagen etter ble det gitt ordre om å etablere vakthold ved alle depoter som inneholdt våpen.

Da det 8 juli ble kjent at norske avdelinger som var inne til øvelse fikk forlenget sin tjeneste på ubestemt tid, ble det reist forslag om fremskyning av planlagte repetisjonsøvelser. Den svenske regjeringen godkjente imidlertid ikke dette. Fra midten av august ble imidlertid beredskapen ved grensen øket, og utvidet fra å være sikring av kommunikasjonslinjer til forsvar av viktige punkter. Grenseområdene ble forsterket med mannskaper som allerede var inne til tjeneste, og styrken øket til ca 1800 mann.

30 august, dagen før Karlstadforhandlingene startet, rykket 50 000 svensker inn til ordinære repetisjonsøvelser, og rekruttene som var disponert i grensevakt ble etterhvert avløst og dimittert.

Svenskene mobiliserte ikke i 1905, men øket beredskapen på grensen mot Norge ved å omdisponere styrker som allerede var inne til ordinære repetisjonsøvelser. Svenskene hadde allerede før de norske styrkene var på plass ca 5 000 mann ved grensen.

I tillegg var der 45 000 svenske soldater på ekserserplasser og i garnisoner.

Den norske mobiliseringen medførte ikke ytterligere innkalling av svenske styrker, men det gikk ut ordre om at avdelingene på grensen skulle bringes opp til full styrke i henhold til oppsetningsplanene, og at det skulle iverksettes feltarbeider.

De tiltak som var satt i gang av den svenske generalstaben var imidlertid den sikringen av arméfordelingenes oppmarsjområder som i henhold til angrepsplanen måtte gjennomføres før mobiliseringsordren gikk ut. Med en planlagt mobiliseringstid på 7 - 8 dager og en oppmarsjtid på ca 14 dager, ville et eventuelt angrep på Norge kunne settes inn ca 3 uker etter mobilisering. Dette ville meget sannsynlig gjort angrepet til et vinterfelttog som måtte gjennomføres under forhold som den svenske armeen verken var trent eller utrustet for.

Konklusjon

Da Christian Michelsen førte Karlstadforhandlingene frem til oppløsning av Unionen i 1905 gjorde han ikke det basert på militær styrke. Men Norge hadde et Forsvar som ville ha stilt opp dersom Sverige ikke hadde imøtekommet vårt absolutte krav om fullstendig selvstendighet.

Den samlede styrken som ble gruppert mot Sverige var på ca. 16 500 mann, hvorav ca 4 500 allerede var inne til tjeneste før mobiliseringsordren gikk ut. Ca 13 000 mann var disponert på Østlandet og resten i Trøndelag. I tillegg kom festningsartilleriets bemanning av kystfestningene og avdelingene i Nord-Norge, totalt ca 23 000 mann fra Landforsvaret.

Med denne delvise mobiliseringen hadde Norge skaffet seg en fremskutt grensevakt som, om det skulle vise seg nødvendig, ville sikre en full mobilisering. Innkallingene stemmer også godt overens med den norske forsvarsplanen hvor det i første rekke var landstormen som skulle grupperes lengst fremme som dekningsavdelinger for festningene og sikring av mobiliseringen.

Dersom Sverige senere hadde gått til det skritt å mobilisere, ville Norge hatt tid til å få store deler av sine styrker på plass før en eventuell svensk innmarsj kunne finne sted. For 2. Arméfordeling, som bl. a. bestod av avdelinger fra Vestlandet, ville tiden imidlertid blitt knapp.

Forsvarets bidrag til unionsoppløsningen i 1905 var at Armeen og Flåten skapte en terskel som svenskene måtte overskride dersom de med makt ville hindre Norges løsrivelse fra unionen. Svenskene hadde ved full mobilisering hatt kapasitet til å overskride denne terskelen, men det hadde blitt en kostbar overskridelse med et uforutsigbart resultat. Om enn underlegen i styrke, ville den norske Arméen vært tilstrekkelig i forsvars øyemed til å vinne tid, og påføre svenskene store tap. Nye forhandlinger kunne tvinge seg frem, og hindre at Sverige kunne stille resten av Europa overfor et fait accompli.

En forutsetning for at den norske arméen skulle lykkes i sine sinkende operasjoner på Østlandet, var at Marinen kunne hindre en svensk landgang som ville falle Glommalinjen i ryggen fra Oslofjorden.

Stemningen i Norge var et overveldende ønske om at unionen skulle oppløses, noe folkeavstemningen 13 august viste, og en uønsket militær konfrontasjon med Sverige ville vært støttet av et samlet folk. Samtidige beretninger forteller om god moral i avdelingene og entusiasme blant befolkningen.

Fra beretningene kan vi klippe:

Fra Jægerkorpsets hjemmarsj i Kristiania

"Til "Jægermarsjens" toner og under ustanselig begeistring fra den tettpakkede folkemengde gjennom alle gater, fra alle vinduer - marsjerte Norske Jægerkorps linjebataljon som gamle grenaderer med korpschefen og adjutanten til hest i spissen. Det var ganske enkelt et triumf tog"

Fra Telemarken linjebataljons hjemkomst til Skien

"Soldatene ble mottatt med stor begeistring av sivilbefolkningen, og marsjen til Graatenmoen artet seg som triumftog."

I Sverige var holdningen at opprettholdelse av unionen ikke var verd en krig, men svenskene ville på den andre side ikke la seg true til å gi avkall på Norge. Dette ga grunnlaget for forhandlingene hvor det norske forsvaret var det viktigste spørsmålet det ble forhandlet om, nemlig kravet om at norske grensefestninger skulle rives, og at det skulle etableres en nøytral sone uten militære anlegg langs riksgrensen opp til 61. breddegrad.

Det norske forsvaret skapte i 1905 både en terskel mot angrep og et politisk forhandlingskort.

Utbyggingen av grensefestningene hadde svart til sin hensikt, og kunne nedlegges som pris for selvstendighet og fred.

Overenskomsten i Karlstad ble undertegnet 23 september, og 28. september ga Kommanderende General ordre om hjemsending av de fleste avdelingene. 9. oktober ble Karlstad forliket vedtatt, og 11 oktober kom ordre om hjemsendelse av alt innkalt personell ved Armeens avdelinger, samt overgang til fullt normale forhold i militær henseende.

Full operativ styrke basert på mobiliseringen 13 september hadde landforsvaret således bare i ca 10 dager.

Kommanderende General takket i skriv av 23 november for innsatsen under grensevakten:

"Avdelingen anmodes herved om å meddele de avdelinger der i år har vært innkalt til ekstraordinær tjeneste, Kommanderende Generals anerkjennelse for den rosverdige tjenestevillighet og det store federlandssinn der ble lagt for dagen ved det hurtige og fulltallige fremmøte, likesom også for den gode oppførsel der under omhandlede tjenestegjøring ble utvist."

Kilde: V. Aabrek Landforsvaret 1905 - Tilbakeblikk etter 100 år